

VERSLAG WERKBEZOEK LONDEN 2019

Stichting Musea en
Herinneringscentra **40**
45

DIT PRODUCT IS TOT STAND GEKOMEN DOOR DE KWALITEITSIMPULS EDUCATIE VAN SMH 40-45, MET MIDDELEN VAN VWS

**KwaliteitsImpuls
Educatie**

Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45 (SMH) heeft van januari 2018 tot januari 2020 het programma 'KwaliteitsImpuls Educatie' (KWIE) doorgevoerd. In dit programma werkten de veertien instellingen samen, de resultaten wil SMH graag delen met de gehele sector. De producten van de KWIE zijn ontwikkeld ter verbetering van de educatieve kwaliteit.

Stichting Musea en
Herinneringscentra **40**
45

IN DIT VERSLAG

Inleiding	3
Programma	3
Bezoek aan het Imperial War Museum	4
Workshop door Paul Salmons	5
Workshop Facing History and Ourselves	6
Bezoek aan Jewish Museum London	9
Lessons learned	10
Deelnemers	12

*Dit verslag is samengesteld door Inger Schaap
(Joods Cultureel Kwartier)*

INLEIDING

Van 4 tot 6 februari 2019 brachten de leden van de SMH 40-45 KwaliteitsImpuls Educatie een werkbezoek aan Londen. Tijdens deze reis stond het opdoen van inspiratie en kennisuitwisseling op het gebied van educatie en presentatie van en over de Holocaust centraal. De vaste groep leden werd aangevuld met collega's van de Anne Frank Stichting, het Nationaal Comité 4 en 5 mei, Herinneringseducatie Vlaanderen en VGN/Kleio. In totaal bestond het gezelschap uit 24 deelnemers.

Programma

Het programma in Londen was als volgt. (Na het schema volgt per onderdeel een impressie):

Dag 1

- Reis per trein naar Londen
- Bezoek aan het Imperial War Museum, ontmoeting met Rachel Donnelly
- Workshop van Holocaust educatie specialist Paul Salmons
- Gezamenlijk diner met workshopgever Facing History and ourselves

Dag 2

- Workshop Facing History and ourselves
- Optioneel avondprogramma Storytelling

Dag 3

- Optioneel museumbezoek naar keuze
- Bezoek en workshops bij Jewish Museum Londen
- Terugreis per trein

BEZOEK AAN HET IMPERIAL WAR MUSEUM

www.iwm.org.uk/visits/iwm-london

Het bezoek aan het Imperial War Museum (IWM) bestond uit het bezichtigen van de vaste en tijdelijke tentoonstellingen, met nadruk op de Holocaust-tentoonstelling.

Daarna vond een ontmoeting plaats met Rachel Donnelly, Holocaust Learning Manager. Zij presenteerde o.a. de plannen voor de vernieuwing van de WO2/Holocaust-tentoonstelling en beantwoordde vragen.

IWM ziet zichzelf meer als sociaal-historisch museum dan een oorlogsmuseum, zo bleek uit de presentatie. Ze hebben, net als veel andere musea, te maken met de concurrentiestrijd om de vrije tijd van mensen. Relevant zijn daarom belangrijk: 'value engineering'. Hierbij wordt rekening gehouden met bijvoorbeeld het plannen van korte inhoudelijke activiteiten voor mensen uit de buurt die lunchpauze hebben.

Er zijn nu plannen voor vernieuwing van de WO2 tentoonstelling, de Holocaust-tentoonstelling en er komt een educatief centrum. De huidige tentoonstelling over de Holocaust stamt uit 2000 en beslaat twee verdiepingen.

Het bezoek en de tentoonstelling inspireerde deelnemers van de groep, met name degenen (velen op dit moment) die bezig zijn met museale vernieuwing.

// *Het bezoek aan de huidige Holocaust-tentoonstelling heeft mij weer laten zien hoe belangrijk getuigenverhalen zijn. Hier werd o.a. veel gebruik gemaakt van video. De video zag er inmiddels gedateerd uit maar de verhalen blijven sterk. Vraag die hierdoor bovenkomt: hoe houd je beeldmateriaal van getuigen 'fris'? Is oud materiaal nog te bewerken? Doet beeld het beter dan audio?"* DEELNEMER

// *Mooi om te zien dat ook zij zoeken naar hoe je de rol van de ouders kunt laten zien, bespreekbaar en inzichtelijk maken. Daar zijn wij ook mee bezig. Het sterkt mij in het idee dat het goed is om daar naar te kijken, dat te onderzoeken."*

DEELNEMER

WORKSHOP DOOR PAUL SALMONS

Paul Salmons is expert op het gebied van Holocausteducatie. Hij werkte voorheen bij het Imperial War Museum en bij het Centre for Holocaust Education. Nu is hij zelfstandige.

Salmons presenteerde zijn ideeën in de vorm van een workshop. Eerst behandelden we de vraag of Holocausteducatie gaat over 'leren over de Holocaust' of over 'leren van de Holocaust'. Volgens Salmons is er een trend waarneembaar waarin leren van, teruggaat naar leren over. Het bracht een levendige discussie teweeg.

De workshop van Salmons richtte zich op het gebruik van objecten in Holocausteducatie. Dit is natuurlijk erg aansprekend voor musea die veelal werken met objecten. Salmons liet de groep vragen stellen over een foto van een kinderschoen.

Deelnemer: Wat ik meeneem:

- "Museums are potentially powerful because museum objects are sources for learning via asking questions". Salmons sluit daarmee sterk aan bij de leertheorie dat je moet verbinden met en aansluiten bij bestaande kennis en bestaand begrip. En dat dan verder verdiepen.
- Hij pleit voor minder tekst in tentoonstellingen en meer vragen die dialoog en denken uitlokken.
- Veel gaat over macht/onmacht/gelijkwaardigheid/ongelijkwaardigheid. Lange moeilijke teksten zijn niet zo zeer saai voor veel mensen, ze sluiten hen eerder buiten.

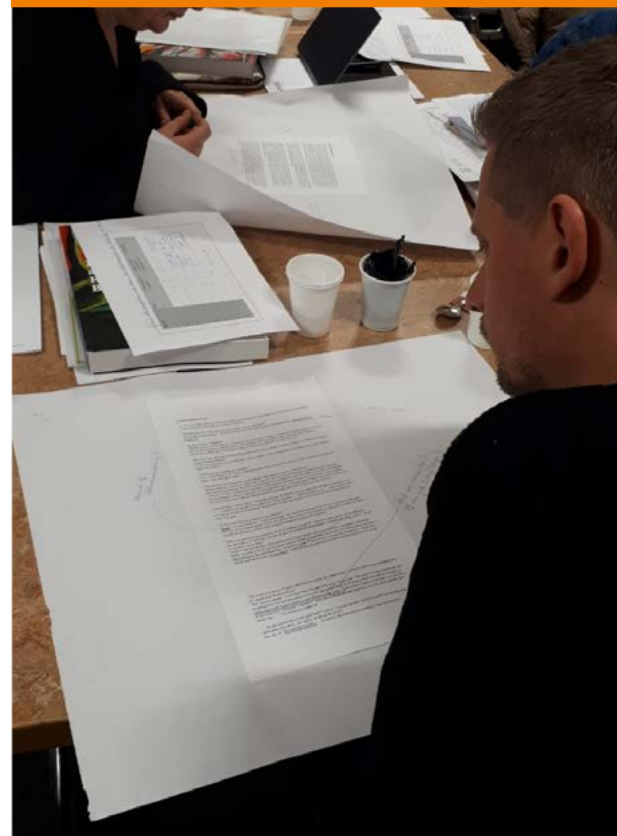
// Het kijken naar een schoen (of een andere geschikt voorwerp) vind ik een heel geschikte en mooie manier om het onderwerp Holocaust (of andere WO2 gerelateerde onderwerpen) te introduceren. Door steeds iets meer informatie te geven, ga je steeds beter kijken, en gaat je 'denken' steeds een laagje dieper. Het kijken naar, onderzoeken van een voorwerp of foto waar een verhaal bij hoort dat steeds meer zichtbaar wordt, is een werkwijze die ik graag meer in zou willen zetten." DEELNEMER

WORKSHOP FACING HISTORY AND OURSELVES

www.facinghistory.org

De tweede dag van onze studiereis volgden we als groep gezamenlijk een workshop. De workshop werd gegeven door een trainer van de Britse 'vestiging' van Facing History and Ourselves, een Amerikaanse non-profit organisatie op het gebied van educatie en professionele ontwikkeling. De training is erop gericht om in vijf sessies ('stappen') vanuit sociologisch inzicht een zinvolle verbinding te leggen tussen de geschiedenis van de Holocaust, andere geschiedenissen en ons eigen handelen in het heden en in de toekomst.

De eerste twee sessies waren sterk sociologisch gericht en vertrokken vanuit opdrachten waarin we bijvoorbeeld via een mindmap onze eigen identiteit verkenden en waarin we discussieerden over stereotypen naar aanleiding van een fragment uit een TedTalk over het gevaar van 'single stories' of over 'confirmation bias' ('voorkeur voor bevestiging'). Met sommige opdrachten waren veel deelnemers in onze groep al bekend, maar vaak gaven toch aanleiding voor interessante discussies. Een voorbeeld hiervan was hoe we binnen de verschillende instellingen en individueel kennismaken met een groep leerlingen. Leg je de nadruk op de formele regels binnen een museum (geen kauwgom, niet rennen) of maak je contact en toon je oprechte belangstelling en respect voor wie de anderen zijn, hoeveel kennis zij hebben en wat hen bezighoudt. Anders gezegd: maak je duidelijk dat de ander vooral moet luisteren, of neem je de ander echt waar en geef je hem of haar een stem? De derde en vierde sessie van de workshop gingen in op de geschiedenis van de Holocaust. Hier maakten we kennis met verschillende werkvormen. Deze werkvormen waren – alleen al gezien de soms heftige inhoud – in de eerste plaats bedoeld voor ons. Maar als werkvorm *an sich* waren ze zeker ook interessant en zagen we een dag later, in het Joods Museum, er ook een toegepast in een museumles. Deze werkvorm was de 'silent conversation'. Hierbij krijgt

een groepje leerlingen een wit vel waarop ze in stilte reacties schrijven bij een tekst die ze lezen of een verhaal dat ze horen. Het interessante is dat leerlingen in stilte ook op elkaar kunnen reageren. Het geheel zorgt voor zowel concentratie als onderling contact: letterlijk een stille conversatie dus. Het kan echter wel belangrijk zijn om na afloop de gelegenheid te hebben om ook verbaal uiting te kunnen geven op de inhoud en wat dit heeft losgemaakt. Dit merkten we zelf bij onze silent conversation. Hierin stonden enkele fragmenten centraal met getuigenissen van daders over de massa-executies van het Duitse leger in Oekraïne en Rusland.

De fragmenten in deze workshop maakten bij enkele deelnemers heftige emoties los, vooral omdat de trainer dit niet verwacht had en inmiddels aan een volgende opdracht begonnen was. In deze opdracht draaide het perspectief naar de slachtoffers, aan de hand van een fragment uit het 'geredde' dagboek van een Joods slachtoffer van de vervolging. In dit fragment moesten we associatief de passages aanstrepen die ons raakten en er daarvan een uitkiezen. Deze fragmenten lazen we na elkaar op en creëerden daarmee een 'found poem'. Er ontstond een discussie of deze opdracht wel recht deed aan de persoon die het dagboek had geschreven en of deze laatste werkvorm niet te esthetiserend was, want immers: de Holocaust was niet mooi. Het is zoals een van de deelnemers stelde nog steeds een open wond. Het is een 'uneasy history' en het is belangrijk om iets van die 'uneasyness' over te brengen.

In de laatste sessie van de workshop ging het over gerechtigheid na de Holocaust en over eigen keuzes. Het was interessant om met de deelnemers aan de reis te discussiëren over de betekenis en dimensies van begrippen als gerechtigheid, vergeving, herinnering. De werkvormen hier hadden een ruimtelijke dimensie. Bijvoorbeeld: ga staan bij de plek die overeenkomt met jouw mening: eens/oneens etc..

De gehele training overziend was het waardevol om met alle deelnemers uit dit samenwerkingsverband en de andere deelnemers aan de reis, die ieder ook hun eigen expertise hadden, deze training te volgen. De training deed ons kennismaken met interessante werkvormen, fragmenten uit inspirerende interviews en triggerde daarnaast discussies over

waardevolle thema's. Belangrijk element was bewustmaking: neem tijd voor de deelnemer aan je les of training, besef dat je over en weer single stories over elkaar hebt en probeer die te doorbreken door te kijken naar overeenkomsten of gezamenlijke belangen of interesses, neem tijd voor wat de inhoud van de les of de emotionele lading van jouw plek en de daaraan verbonden geschiedenis bij iemand losmaakt en sta daarbij stil.

Deelnemer: Wat ik meeneem:

De geschiedenis is gevoelig en kan emotionele reacties oproepen. Het is belangrijk dat wij van tevoren nadenken hoe hiermee om te gaan in zowel groep als met de persoon in kwestie.

- Gevoeligheden rondom bronmateriaal (welke foto's gebruik je wel en niet en hoe gebruik je bronmateriaal eervol).
- Rustmomenten inbouwen in tentoonstellingsbezoek om geschiedenis te laten bezinken.

// Elke eerste kennismaking met een nieuw persoon bevat een element van 'contracting': hoe gaan we met elkaar om. Heel veel dat de rest van een museumles bepaalt gebeurt in de eerste minuten. Altijd goed om je van bewust te zijn." DEELNEMER

BEZOEK AAN JEWISH MUSEUM LONDON

In het Jewish Museum bezochten we de vaste tentoonstelling en mochten we meekijken bij een educatief programma voor kinderen (foto 1). Een van de exposities ging over de kindertransporten. In het gedeelte over de Holocaust staat het verhaal van de Brits-Nederlandse Leon Greenman centraal (foto 2).

foto 1

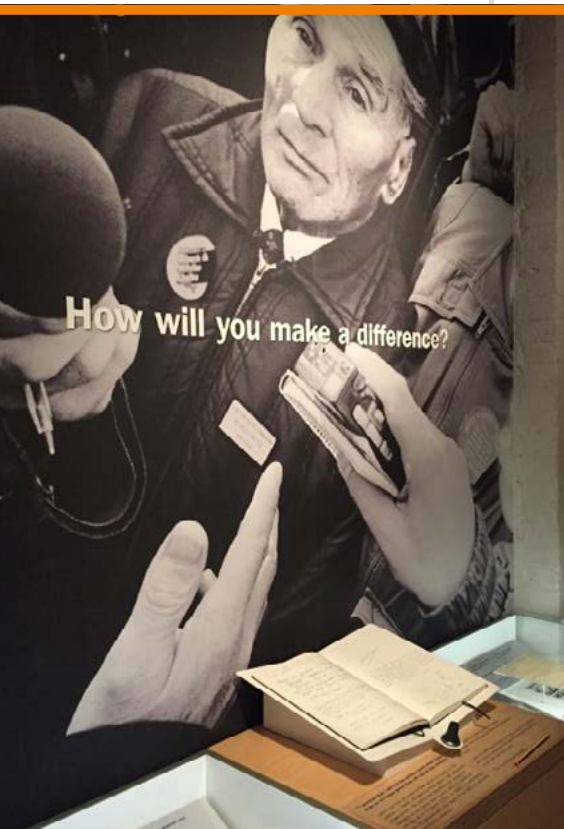

foto 2

// *Het verhaal van de Holocaust vertellen middels één verhaal werkte goed. Het komt dichtbij en persoonlijk, je leeft mee. Het zegt meer dan 10.000 verhalen.* DEELNEMER

// *Jewish Museum stelt op meerdere momenten aan de bezoeker persoonlijke vragen als: hoe draag jij bij aan tolerantie? Waarom is het belangrijk om dit verhaal te delen? Er liggen kaarten met activerende quotes van kinderen uit de tentoonstelling. Zoals "Move from being a passive bystander to an active upstander" en "What is my key message to future generations? Tolerance". Ik vind het mooi dat de instelling op deze manier kleur bekend.* DEELNEMER

// *Mooie compacte rondleiding/workshop. Paar prachtige inblikjes in hoe de programma's aangeboden worden en hoe kinderen daarop reageren. Ook hier proef ik een goed doordacht programma. Het verhaal van het voorwerp en story-telling zijn wat mij betreft prima middelen om meer gebruik van te maken. Als bezoeker leer ik ook en passant weer nieuwe dingen uit de joodse cultuur.* DEELNEMER

LESSONS LEARNED

De deelnemers van de reis beschreven hun ervaringen in korte notities, waarvan enkele zijn opgenomen in dit verslag. Iedere deelnemer draagt er zorg voor dat de opgedane inzichten, kennis en ervaring in de eigen organisatie wordt gedeeld, bij collega's terecht komt en indien mogelijk wordt geïmplementeerd.

In de workshops en presentaties werden heel concrete werkvormen gedeeld, die vertaald zouden kunnen worden naar het eigen museum. Voorbeelden hiervan zijn het werken met een object als centraal punt voor een educatief programma (Salmons) of de geschiedenis vertellen als biografisch verhaal (Jewish Museum). De workshop van Facing History and ourselves was er volledig op gericht om verschillende werkvormen te ervaren, alsook de opbouw van een training, met als doel deze zelf in te zetten.

De workshop van Facing History and ourselves wordt vaak voor docenten gegeven, waardoor onze groep een vergelijking kon maken tussen de eigen praktijk en het onderwijs. Ook de deelname van de vertegenwoordiger van Herinneringseducatie uit Vlaanderen, dat een netwerkorganisatie is tussen het onderwijs en musea, gaf relevante inzichten. In Nederland bestaat ook behoefte aan een dergelijke tussenpersoon (organisatie) om de communicatie en uitwisseling tussen het onderwijs en musea te versterken.

Het bezoeken van verschillende musea en de ontmoeting met de makers was relevant voor diegenen die bezig zijn met vernieuwing of met het creëren van nieuwe tentoonstellingen. De motivatie van bepaalde keuzes maar ook het ervaren van nieuwe (en oude) technieken in het museum was een waardevolle ervaring.

Voor de samenstelling van het reisprogramma is gekozen voor een focus op de Holocaust. Ieder lid van de SMH besteedt in het museum aandacht aan de Holocaust, al is dat voor de meeste musea niet de prioriteit. De uitzonderingen daarop zijn HC Kamp Westerbork en het Joods Cultureel Kwartier (Nationaal Holocaust Museum).

De voorkennis van de deelnemers liep uiteen, alsook de ervaring met Holocausteducatie. Deze verschillen maakten de reis extra relevant. De leden van SMH kunnen elkaar versterken door expertise op thema's met elkaar te delen, alsook educatieve materialen die op die thema's worden gemaakt.

DEELNEMERS

Hans Bruinzeel	Airborne Museum
Lisa van Kessel	Bevrijdingsmuseum Groesbeek
Mariska de Boer	Fries Verzetsmuseum
Christel Tijen	HCK Westerbork
Ardjuna Candotti	Indisch Herinneringscentrum
Inger Schaap	JCK
Annemiek Gringold	JCK
Manon van de Vondervoort	Museon / ProDemos
Gert-Jan van Rijn	Museon
Hilia dos Santos	Rotterdam
Marian Nijman	Onderduikmuseum Aalten
Karin Degen	Onderduikmuseum Aalten
Jertske Pasman	NMK Amersfoort / NM Kamp Vught
Carla Huisman	NMK Amersfoort
Cecile Post	NM Kamp Vught
Luuk Weerts	Oorlogsmuseum Overloon
Femke Burger	Verzetsmuseum
Annette Schautt	SMH
Maritgen Rodenburg	Oorlogsgravenstichting
Julia Sarbo	NC 4 en 5 mei
Cristan van Emden	NC 4 en 5 mei
Jurmet Huitema	Anne Frank Stichting
Simon Schepers	Herinneringeducatie
Lisa Oskamp	KLEIO magazine